

SAVA BABIĆ: »U SENCI KNJIGE«,

»stražilovo«, novi sad 1981.
piše: nikola kitanović

poslednje dve rečenice u Babićevoj knjizi »U senci knjige« govore mnogo o tom haotičnom skupu tekstova: »Ali šta će tu tekstovi na okupu u jednoj knjizi? To je pitanje na koje bih mogao davati odgovore, ali pravi odgovor je nedvosmislen: ne znam!«. Kratki prikazi knjiga, urađeni bez pretenzija da nešto vrednuju, možda bi kao *novinske vesti* mogli imati neko opravdanje. Međutim, njihovo uvršćenje u knjigu je zbilja nepromišljeno. Tim pre što se mnogi od ovih tekstova mogu dovesti pod sumnju.

Tako se, na primer, tvrdi da Tokinov roman (»Vršačka davorija«) korespondira s minulim vremenima, mada se o prirodi te korespondencije (koja, navodno, čini okosnicu romana) ne govori ništa. Za Čipličevu knjigu (»Vršačke evenke«) Babić iznosi dve, nedovoljno argumentovane tvrdnje. Najpre: »... odjednom je našao sasvim nov ugao gledanja iz kojeg su mnoge standardne poetske potrepštine izgubile svoj smisao, a Čiplič je morao da uvede nove rekvizite u svoj stih. ... uveo je drugačiji jezik, gotovo vanknjiževan, onaj građanski i seljački usmeni jezik. ... Teško je složiti se s Babićem da je Čiplič uneo te »novine« (meni se čini da su te novine odveć »standardne poetske potrepštine«). Potom: »Pa ipak, nije suviše reći, Čiplič ima izuzetnih poetskih ostvarenja, ali ne u ovoj zbirci«. Slažem se da je knjiga »Vršačke evenke« posve slaba, ali Babić ne navodi argumente tog tvrdnji.

Ističući prethodno kako nam rusinski jezik nije poznat i njihova književnost, te da knjiga »Duboka brazda« donosi dobar uvid u njihovu prozu, Babić beleži jedan paradoksalan pasus: »Šteta je što umesto tolikog broja pripovedaka nismo dobili u ovoj knjizi – nije to prigovor izdavaču, jer do sada to i nije bio običaj – i nekoliko stranica teksta na rusinskom jeziku, pa da nam se pruži prilika da osetimo i zavirimo u čari tog jezika«. No, »toliki broj« pripovedaka je sasvim normalan, s obzirom na to da nam je književnost naših Rusina bila dugo nepoznata. Potom, kako da zavirimo u čari tog jezika, ukoliko nam je on nepoznat?!

U tekstu o knjizi Florike Štefan (»Satnica«), Babić beleži i sledeću misao: »Kao da je iznova formulisana projekcija nove poetike 'život je tiho čudo', a kriška života pesnikinje otrebljena od varljivih poza«. Slažem se s tim da je Sava Babić jedan od najboljih poznavalaca poezije Florike Štefan, ali njegov govor o toj poeziji je često hermetičniji od nje same (poezije F. Š.). Neka njegova zapažanja, izneta u ovom tekstu (»stih je stih... zasnovan na člankovitom...«), mogu doći u red najhumornijih šlagvorta za (crtane) romane o »Alanu Fordu«.

Sledeći citat, iz teksta o Gordičevoj knjizi (»Vrhovni silnik«), navešću kao ilustrativan primer Babićevog gledanja na prozu: »Dramskih partija nema, one su ispuštene takođe. Tamo gde bi se mogle javiti (kao u prozi 'Predsednik prelazi reku', opet izvrsnoj prozi) pisac ih spretno izbegne, jer su i one delić života koji će, u sledećem trenu, postati prošlost«. Zanimljivo je da se Babić zalaže protiv dramskih »partija«, smatrajući da one ne mogu predstavljati život. Zašto? To nam objašnjenje zbilja duguje.

Pišući o Egeričevoj knjizi (»Dela i dani«), Babić beleži sledeće: »Čim je rasprava obimnija, mane su vidljivije; Egeriću odgovara kraća forma eseja – tada je ubedljiv, ne odlaže svoj sud, niti su uopštavanja takva da mogu izazvati spor: precizan i lep jezik je istovremeno i znak čvrstog suda«. Ne bih se složio s tim da Egeriću »više odgovaraju« kraći eseji. Egeričevi esejistički nemiri, pored nesumnjive stručne vrednosti, nose sa sobom (pre svega!) umetničkknjiževnu vrednost, tako da kvalitet njegovih eseja zavisi od inspiracije njihovog autora (a ne od dužine!). Jasno mi je zašto je kritičaru potreban *precizan* jezik, ali mi nije jasno zbog čega taj jezik mora da bude i »lep« (konačno, s kojim instrumentarijem bismo mogli meriti »lepotu« jezika?)

O knjizi Janka Čemana (»Ne nosi svaki vojnik pušku«), Babić je zabeležio sledeće: »I bez poznavanja biografskih podataka o piscu, sa lakoćom bismo mogli zaključiti da je Čeman zemljoradnik. ... Ova tvrdnja je jednako vulgarna kao kad bismo za nekog pisca naučne fantastike kazali da je »pao s Marsa«.

Mislim da je ovih nekoliko primera bilo dovoljno ilustrativno. Babićeva knjiga je skup novinskih prikaza knjiga, novinskih vesti o knjigama, koje su, u nekoj svojoj *dnevnoj* osobenosti, mogle imati značenja za tekuću književnu problematiku. Međutim, njihovim uvršćenjem u knjigu, autor je morao da računa s osobinama drugog medija, čija je funkcija trajnija i koji, baš zbog toga (!), podleže strožjoj kritici. Ako »novine mogu da progutaju sve«, knjiga ne bi smela! Nije mi namera da degradiram kritičarske zahvate Save Babića, tim pre što su oni, *objavljeni u novinama*, predstavljali za mene nesumnjivu draž. Ali je očigledno da ti i takvi novinski tekstovi nemaju mesta u knjizi.

milan todorov: »boca pod pritiskom«,

Novi Sad 1981.
Piše: Nikola Grdinić

Pojava knjige satiričnih pesama po sebi je zanimljiva tema za razgovor, kojoj se može pristupiti na različite načine. U ovome primeru, o satiričnoj zbirci pesama *Boca pod pritiskom* biće reči iz jednog posebnog ugla. Naime, satira kao književni žanr građena je na osnovu pravila utemeljenih u poetikama ili književnoj praksi, a koja su se menjala i transponovala prema zahtevima vremena u kojem je satira nastajala. Otuda i pitanje o načinu na koji ova poezija komunicira, u smislu žanrovskih karakteristika, sa sopstvenim vremenom i satiričkom tradicijom. Za ovakav pristup, najzad, nalazi se opravdanje i u samoj zbirci pesama. O njima će, pak, biti reči u vezi s nekoliko karakterističnih momenata, koji su ipak u dovoljnoj meri ilustrativni za postupak primenjen u ovoj knjizi.

Jedna od najmarkantnijih osobina ove poezije bez sumnje je grupa pesama koje su pisane da bi bile pevane. Drugim rečima, ovi satirični i humoristični songovi sadrže i jednu drugu komponentu – muzičku, pa se o njima ne može govoriti samo na osnovu teksta odštampanog u ovoj zbirci, jer se ne izražavaju do kraja u jeziku. Jednu celinu čine s muzikom i načinom interpretacije. O kakvoj vrsti problema je reč, najbolje je objasniti na primeru. Interpretator tekst koji sadrži reči, za život običnog čoveka, dubokog značenja, kao što su: ljubav, smrt, rastanak, usamljenost i slično, može da izgovori u jednoj inspiraciji, dajući im istu intonaciju i akcentat, čime gube onu dubinu značenja koja bi se inače osetila ako bi se pravile pauze, odnosno menjala intonacija. Na taj način vokalna interpretacija pesme utiče na prihvatanje njenog značenja. Ipak, svi ovi songovi, pošto su satirični, usmereni su ka poruzi, i to nečeg konkretnog slučaja ili pojave iz tzv. običnog života. U ovakvom, tipu tekstova, što uopšte važi za sve satirične tekstove, ponavlja se neka životna situacija s akcentom na njenom komičnom razrešenju. Tradicija pevane satirične ili humoristične pesme, koja, ustalost, nije dovoljno ispitana, veoma je duga i bogata na ovome tlu. Može se govoriti o usmenoj tradiciji (bečarac – pevan uz tamburu ili gajde) i o tokovima u okviru građanske poezije. Birajući jedan savremen oblik, formu songa, autor je zadržao i tradicionalni, devetnaestovekovni postupak rimovanja satiričnih pesama, što se, međutim, može shvatiti i kao ustupak svrsi kojoj su ovi stihovi namenjeni.

Druga karakteristična osobina ove zbirke pesama jeste upotreba aforističkih stihova. Komični i satirični efekti ostvaruju se poznatim postupcima prekidanja redosleda, zamene jednog člana iskaza drugim, ili prebacivanjem jedne logike u drugu. Ovaj postupak, sasvim običan u bogatoj satiričarskoj tradiciji, veoma je čest, na primer, u tekstovima Branislava Nušića. Tako se u *Autobiografiji* ovako opisuje prva ljubav: »od časa kad sam se zaljubio, izgledala mi je božanstveno lepa i dovoljno mi je bilo da je vidim, ma iz daleka, da vidim samo njene krive štikle, pa da se odmah uzbudim...« (Beograd, 1924. god., str. 246). Dakle, rečenica počinje ozbiljno, da bi se zatim, u produžetku, taj ton prekinuo i sveo na nešto trivijalno, obično, što dovodi do komičnog razrešenja. Ovaj postupak Nušić je, inače, obilato koristio i u prozi i u dramskim tekstovima. Tako opisani postupak nalazimo u pesmi *Gudalom ga biju ko istinu gudi*, s podnaslovom *Vuk*. Pesma je dvostruko zanimljiva, i kao ilustracija postupka koji se primenjuje, i po načinu na koji je sastavljena – od poslovice iz Vukove zbirke. Reč je, dakle, o izboru iz usmene književne tradicije onakvih poslovice koje u sebi sadrže aforistički, satirični način mišljenja, a potom su tako izabrane poslovice izmenjene prema pomenutim postupcima karakterističnim za satiru.

Poznata biblijska parabola, koja je otuda prodrla u usmenu književnost i potom u više varijanti zabeležena u Vukovoj zbirci: *Ne vidi balvan u svome a vidi trn u tuđem oku*, preneti je u izmenjenom obliku u stih *Trn je bolji od panja na oku* (str. 35). I poznata poslovice (poznata još i iz jedne pesme Zmaj-Jove Jovanovića) *Čizma glavu čuva, šubara je hlad* izmenjena je u stihove *Koju glavu čizma čuva prokišnjava na dva uva* (str. 43). Komično razrešenje je ostvareno zamenom logike. Ovaj postupak je zanimljiv po tome što na osnovu jednog literarnog teksta nastaje drugi literarni tekst, satirično-humorističkog karaktera. Tekstovi nastali na opisani način nazivaju se u modernoj teoriji književne komunikacije – metatekstom (u ovome primeru bismo govorili o metastatiri, metasatiri, satiri koja nastaje na osnovu drugog satiričnog teksta). Modernu književnost umnogome odlikuje naglašena komunikacija s literarnom tradicijom.

Najzad, u ovoj zbirci pesama uočljiv je postupak dosta čest u satiričnoj poeziji, odnosno u satiričnim i humorističnim tekstovima, a koji je opisan još u antičkim retorikama. Reč je o retorskoj figuri »non A, sed B«, koja je u antičkim vremenima korišćena u sudskom besedništvu, tj. u tekstovima nimalo humorističkog ili satiričnog opredeljenja. Fragment iz pesme *S preporukom doba* najbolje može da posluži kao ilustracija iznete tvrdnje: »Još se ništa ne zna, to jest ne zna nešto

Traju mnoge probe uzaludno često
Uspesi su ipak postignuti neki
Navikama našim ne tako daleki
Naučismo eto uši su nam čule

Pojednostavljeno, stihovi se mogu svesti na osnovnu formulu: ne zna se nešto, ali se zna od nečega stvarati ništa. Ova figura konstrukcije, jer o figuri je reč, kao što je rečeno, duboko je utemeljena u tradiciju, ne samo evropske već i domaće književnosti. Najbliži i najbolji primer ove vrste nalazimo, tako, u ranoj prozi Miloša Crnjanskog, koja je, inače, nedovoljno ispitana u smislu njene humorističke i satiričke orijentacije. U pripovesti *Sveta Vojvodina* nalazimo ovakav primer kojim je okarakterisan jedan od književnih likova: »Nije znala pitagorin zakon, nije znala da postoji Australija, nije znala kako to lađa ide tako, a da je ne vuku, do Beograda, ona je znala samo suniti, kad bi Ružić pružao pod balkonom svoje ruke cveću, zvezdama, Juliji i tako lepo uzdisao ah... ah...« Ili, u istoj pripovesti, a povodom istog lika: »Nije znala gde je Venecija i Kipar, ali u njenim velikim plavim očima, venčanim sa dubokim modrim kolutovima ostao je bio mrak, i strah, i prigušen krik, kada je gledala kako Otelo pali i gasi sveću, a Desdemona leži i smeši se bleđa u snu« (M. Crnjanski: *Proza*, Beograd, 1966, str. 95, 96). U ovom primeru figura »nije A već B«, kombinovana je još i s ponavljanjem. Ne može se, dakako, u svim primerima govoriti o svesnom ugledanju, odnosno o uticaju, već o asimilaciji, manje ili više nesvesnom procesu prihvatanja postupa, odnosno konstrukcijskih figura u građenju satiričnog teksta.

U celini posmatrano, ovo je zbirka satiričnih pesama napisanih s ciljem da se nečemu naruga, nešto ismeje, naruži, razori. Otuda, tvrditi kao satira nije duboka, misaona, znači biti u nesporazumu sa sopstvenim razumevanjem ovoga žanra. Jedan manji broj pesama u ovoj zbirci, koje karakteriše samornija, crnohumorna osnova i tematika opštijeg karaktera (npr. ljudska glupost), verovatno će ostati i trajniji.

Na pitanje postavljeno na početku, sada se može ukratko odgovoriti. *Boca pod pritiskom* je zbirka pesama koje se u građenju satiričnog izraza oslanjanju na postupke asimilirane iz tradicije, a koji, kao u primeru upotrebe rime u songovima, zvuče pomalo arhaično. U nekim pesmama satirični postupak je građen ne na temelju ponavljanja neke životne situacije s akcentom na njenom komičnom razrešenju, već na osnovu drugog literarnog teksta satirične, odnosno aforističke orijentacije. Orijeantacija na formu songa i pomenuti tip komunikacije s drugim humorističko-aforističkim tekstovima su i najzanimljivije osobenosti u smislu žanrovskih karakteristika i njihovih relacija prema vremenu u kojem je ova zbirka pesama nastala.

FRANCE PIBERNIK: »ODJEK«,

Slovenska matica, Ljubljana 1981.
Piše: Denis Poniž

Pibernikova knjiga »pesma u prozi« (taj podnaslov joj je dao sam autor) u slovenački pesnički prostor uvodi poseban tip »ruralne« poezije. Ako smo dosad mogli pre svega da govorimo o idiličnoj poeziji, čiji koreni dosežu do vremena razvijenog realizma, iako se ona očuvala i u međuratnoj poeziji, kao i u posleratnoj slovenačkoj poeziji, ipak moramo konstatovati da Pibernikova poezija istupa iz poznatih odnosa i da sledi onu sliku desakralizovanog seljaštva koju je već Kocbek ocrtao svojom *Zemljom*. Kod Pibernika se pesme grade iz drugih ishodišta: njihov mit i mistika su redukovane, ali ostaje analitičko razotkrivanje reči: poezija nije »slika«, ne liči na više ili manje oštro ocrtane pejzaže i seljačke prizore; ona je pre razgovor sa »seljačkim stvarima i poslovima«, i to razgovor posebne vrste: ona izlaže ono što je vezano za reči, što mogu da izraze reči postavljene u nove međusobne odnose. Zato je tok tih reči povremeno jednostavan, prost, linearan, drugi put postaje zapleten, tajanstven, reči pobijaju jedna drugu, pokrivaju se. Za većinu pesama je karakteristično da im je struktura neprozirna, ponekad čak enigmatska: čitanje tih pesama je čitanje koje traži, kojem se treba posvetiti i sasvim predati. Kao celine, pesme se iskazuju u izuzetno kultiviranom, istančanom i izbrušenom obliku, dok Pibernik postiže najpotpunije efekte i prilive upravo tamo gde govori prividno najmanje raskošno. Zanimljivo je to da nas knjiga *Odjek* vraća onom shvatanju poezije koje ne pokušava da po svaku cenu izloži osećanja niti trenutna stanja pesnika, nego govori s određene udaljenosti, govori kroz vreme koje stoji između osećajnih senzacija i njihovih odgovora, odjeka, odslikavanja na čistom, znakovnom polju.

Pesme u prozi, ti »međuoblici«, karakteristične su za period simbolizma i dekadencije, dakle, za period kojim nisu vladale čvrsto usidrene vrednosti, nego se svet iskazivao najpre kao rastrgan, višeznačni tok svesti. Upravo zbog toga Pibernikove pesme prate te trenutke, utkane su u njih, ponekad im je jezik sasvim otrgnut od one nužno potrebne redundantnosti koja ovladava i poetski jezik i poetske tekstove. Drugi put su one, opet, raskošne freske pune boja, mirisa i oblika, pred kojima stojimo kao pred omamljujućom, ne sasvim dostižnom slikom. Iz te dvojnosti, verovatno, proističe i neobičan sklad zbirke, u kojoj su reči postavljene tako odmereno i brižno. Ipak, zbirka *Odjek* govori još o nečem: ona je razgovor sa samim stvaranjem, sačinjavanjem pesama, oblikovanjem jezičkog materijala. U tu zbirku nisu položene nikakve kanonske vrednosti, nikakva stalnost koja svojom okoštalošću i stičnošću obogaljuje deo savremene slovenačke lirike, nego samo čisto dvoumljenje i čisto otkrivanje nepoznatog i nepredvidljivog, koje iz inertne i neorganizovane mase reči može da izluči i odabere ono što nam progovara čistim i jasnim govorom poezije. S te strane nam se Pibernikova knjiga pokazuje u posebnom svetlu: kao pesnički organizam koji je svestan svojih moći, moći svojih reči i njihovog značaja koji dolazi do izražaja kad one uspevaju da progovore punim i otkrivenim glasom, ali i kao knjiga pesama koja prihvata misao o svojoj prolaznosti, krhkosti i nestalnosti u koju su pesme položene i kojom su osuđeni. Upravo ta nedorečenost i nestalnost, koja danas obuhvata poeziju u celini, koja obuhvata sve pisane poruke s estetskim usmerenjem, položena je i u Pibernikovu zbirku. U njoj se, na određen, »ruralni« način događa to osveščivanje i to otvaranje prema svetu. Onome ko je sluša, ona govori, onoga ko se u nju sakriva, otkriva. To su vidljive, opipljive osobine Pibernikovih pesama. Karakteristično je to što se poezija vraća na mesto svog nastanka: »Sve si godine tražio kraj oslobođajućih rešenja, (sunčanu zakrpu nepoznatih prisoja, a ipak si se uvek obreo) na raskršću stranputica, prelaženih mnogo puta od) davnih pokole-nja.«

(Udarci iz tvojih sećanja, V.)

U Vreme koje nije sklonu poeziji, koje postavlja pitanja o njenoj misli, ovakav pesnički diskurs, tako silovit i tako neposredan, još je interesantniji i još je izrazitija potreba da se on analizira. Karakteristično je to što ovakve i slične knjige ne doživljavaju kritička predstavljanja koja bi ih umela i mogla uvrstiti u tok slovenačke poezije. Poezija koja u svojoj estetskoj komunikaciji nije agresivna, u Sloveniji, po pravilu, nema uspeha. Ono što *Odjeku* daje ton, to je njegova privrženost »čistom«, estetski izgrađenom jeziku s velikim i trajnim učinkom i preplitanje modernog i onog što leži u sećanju. *Odjek* je knjiga poezije koja traži podrobno promišljanje i u dubinu usmereno čitanje.

Sa slovenačkog preveo: Jaroslav Turčan

